

[1234567]

הרב מאיר וונדר

מח"ס גדולי ומאורי גאליציה

רבי שמואל סג"ל לנדא

מכתב לבעל התעודות תשובה בענין הגר"א

[1234567]

דמות רב-גונית ומיוחדת במינה היה רבי שמואל סג"ל לנדא, אך למגינת הלב צלל זכרו בתהום הנשיה. אס-כי חי ופעל בדור שלפנינו, הרי בודדים בלבד שרדו מחוג מכיריו, והם מזכירים אותו עד היום ביראת-כבוד ובחיבה יתרה.

נולד בשנת תרכ"ח בגריידונג, ובגיל שלש נתייתם מאביו, רבי קלונימוס. גדל והתחנך על ברכי אבי אמו, רבי יצחק אייזיק, מצאצאי בעל ה"נודע ביהודה" בן אחר בן. אמו האלמנה נעכא נישאה לאחר מכן לר' יצחק בקנרוט, שהיה ידוע כעשיר גדול בהיותו בעל מעינות נפט ובעל אחוזות רבות.

אביו חורגו, שגידלו כאב, העריך מאד את פקחותו הרבה, את התמדתו המופלגת ואת נועם מידותיו. כשהגיע לפרקו, נשא לאשה את ראניא, בת רבי חיים יצחק ויטמן. חותנו, שעמד על גדלותו, כיבדו ביותר וסייע בידו לכלכל את משפחתו. אף אביו חורגו המשיך לתמוך בו גם לאחר נישואיו ביד רחבה, ור' שמואל, שזכר לו את חסדיו, הנציחו בקראו את אחד מחלקי ספרו על שמו "בית-יצחק".

באותה תקופה קבע דירתו בסנדובה-וישניה הסמוכה ללבוב, מקום שם התבלט מיד בידיעותיו הרבות בכל חלקי התורה: בנגלה ובנסתר, בבחינת "כל רז לא אניס ליה". נוסף על כך לא היו זרים לו עניני מדע שונים, ששימשו לו כ"רקחות וטבחות" לידיעת התורה. זכה להתחבב על חבריו בהיותו איש-רעים, גומל חסד בגופו ובכמונו, וכך גם נבחר לחבר במועצת העיר.

ר' שמואל היה בעל מוח גאוני, ובכשרונותיו הבלתי-רגילים המציא את מכונת הכתיבה, את מכונת החישוב וכן מכונת לטוויית ציצית. כמו כן היה אדריכל מעולה, בעל חוש נדיר לציור ולאמנות. בכל הענינים הציבוריים היה הוא הרוח החיה. בכנס הרבנים, שהועיד המהרש"ם בעיירתו באלול תרס"ז לדיון בעניני מעות ארץ-ישראל, היה מראשי המדברים. באי הכנס, שהתפעלו מהיקפו הרחב ומהיותו איש אשכולות, קשרו עמו קשרי ידידות תוך כדי הערצה רבה.

בשנת תרס"ח נפטרה עליו אשת נעוריו והניחה עשרה יתומים רכים בנוסף על בנו הבכור, שנשא כבר אשה לפני כן. לאחר כמה חדשים נישאה בתו הגדולה לרבי משולם ישכר אפטייקר-רוקח, קרובו של מרן האדמו"ר הגה"ק מבעלזא, בניו וחתניו היו תלמידי-חכמים ויראים. אחד מנכדיו, רבי ברוך רינדר, שנודע בשם העלוי מטורנא, נספה בשואה הי"ד.

ר' שמואל הסתופף בצלו של מרן רבי ישכר דב מבעלזא זי"ע. רבו זה כיכדו ביותר ואף אמר לחסידיו בני וישנה: "אשריכם, ומה מאד שפרה נחלתכם כי ר' שמואל נמצא בקרבכם!"

מסירות-נפשו למען קודשי היהדות נתגלתה בכל עוזה בעת מלחמת העולם הראשונה. עם פרוץ המלחמה ברח מפני הרוסים לדוברומיל ולגורליץ וסרב בכל תוקף לחלל שבת אף במצבים קשים לגדול בטחונו בה'. בדרכי בריחתו הגיע לפרשבורג, שם נתכבד מאד ע"י רב העיר וע"י בני ישיבתו. הוצעה לו רבנותה של פראג, אבל הוא סרב לקבלה פן יזיק הדבר לחינוך צאצאיו בדרך המקובלת מדור דור.

אחרי המלחמה שב לעירו, בה פעל רבות לשיקום החיים היהודיים. ביום י"ב באב תרפ"ח נתבקש לישיבה של מעלה, כאשר כל בני העיר, אף אלה, שאינם בני-ברית, התאבלו על הסתלקותו. חיבר ספר גדול בקבלה בדרך תלמידי הבעש"ט. את ספרו זה חילק לעשרה בתים, אך לא עלה בידו להדפיסו בשלמות, פרט לארבעת בתיו הראשונים, שזכה להדפיס בשנת תרס"ו בפרעמישלא בשם "בנין שמואל" חלק א'. תוכן הספר מפורט בשער: א. בתי הנפש – על עניני הנפש. ב. בית עולם ג' חלקים – על צורת בית-המקדש. לחלק זה צורף שרטוט מקורי מעשה ידיו, המעורר התפעלות. ג. בית מועד – על עניני המועדים. ד. בית הקרבן; ח"א – בטעמי הקרבנות, ח"ב – במיני הקרבן והמנחות, ח"ג – בעבודת הקרבנות וקרבנות ציבור.

זכה להסכמתם הנלהבת של האדמו"ר רבי ישראל מטשורטקוב זי"ע ושל מחותנו, הגאון רבי משה גרינוולד זצ"ל, אב"ד חוסט, בעל "ערוגת הבושם", הכותב: "שמואל בקוראי שמו, ברוך הוא, וברוך טעמו. נימוקו עמו וחופף עליו נועמו, ה"ה מחו' הרב הגדול החרף ושנון, ישר וחסיד ונאמן, דרדע והימן כש"ת מו"ה שמואל לנדא מק"ק ס' ווישניא יע"א... מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר".

מיוחדת במינה הסכמת הגאון רבי יהושע פנחס בומבך זצ"ל אב"ד אושפיצין, ובה נאמר: "ברכתי עליו ברכת הבושם, כי נתבשמתי ממכתבו ומקונטרסו בראותי, כי סוד ה' עלי אהל... להגיד לאדם ישרו ותומתו; למען ידעו הקוראים כי החיבור הלז יצא מאת איש ת"ח ירא ה', והאמת ניתן לכתוב כי מכיר אנכי את כת"ה מאז עוסק בתורה וכיראה, ומאז הכרתיו ידעתי כי לו יד ושם בחכמת הקבלה, ועתה ראיתי ביותר ספרו זה המעיד על תומתו וישרו, "ובלי ספק כוונתו רצויה לשמים".

הסכמה נוספת ביקש מהגה"צ בעל "דרכי תשובה" ממונקאטש זי"ע, אך נענה בשלילה בנימוק שהשתמש בכתבי קבלה של הגר"א, שאינם עולים בקנה אחד עם דרך האריז"ל. והנה מאד יש להתפלא על סירובו של בעל "דרכי תשובה" מנימוק זה, שעה שהוא עצמו מצטט את הגר"א פעמים רבות. פירושו באר לחי רואי על תיקוני זוהר נדפס ח"א בתרס"ג וח"ב בתרס"ט. בשנת תרפ"א הדפיס בנו בעל "מנחת אלעזר" את ח"ג וכתב בהקדמתו: וגם הגר"א ז"ל ברוב גדלו, והוא התייר הגדול המגיה בהגהתו ונוסחתו, אמנם בביאור הענין כנודע במחכהדר"ג לא על דרך רבינו האר"י הקדוש זצ"ל בנה בנינו, כי

אם לדרכו וענינו, וע"פ בקיאתו בזה"ק ותיקונים אשר הרבה קנינו, ולא לשלב הדברים בכל מקום על מכונו, ע"כ מקום הניחו לאאמו"ר להתגדר, ולפני מלכים להתהדר. התיחסותו להגר"א בחלק ג' מובאת בעמודים הבאים: עה. הגר"א מוחק תי' שביעי, אבל קשה לשבש כל הספרים. קח. הגר"א כ' שצ"ל בחושבן יין, ולענ"ד יש לקיים הגירסא הישנה. שכו. הגר"א מוחק ג' תיבות אלו, וגם החליט דמה שנרשם... הוא טעות המעתיק, מכיון שאינו מגיב נראה כמסכים. מהדורה חדשה בשני כרכים ע"י ריא"ז מרגליות עם ביאורו בסוף: אחרי ראי, ירושלים תשכ"ד, בעמ' נ-נו מביא את הגר"א פעמים רבות. אמנם אחד מיודעי ח"ן אמר לי, שבעניני קבלה דרך הגרצ"ה ממונקטש בעקבי האריז"ל, אבל בביאורו לתקו"ז שהוא פירוש המילות, לא חש להביא מדברי הגר"א.

במענה לכך השיב לו במכתב נפלא, שזכה להשתמר, והוא מובא כאן כצורתו, פרט לפענוח ראשי-תיבות או מלים, שהשלמתי במקומות הבלויים וציינתי במרובעים.

ב"ה יום א'

כבוד הרב הגאון הגדול, מעוז ומגדול, אין גומרים עליו את ההלל, צדיק ונשגב, שלשלת-היוחסין, פאר הדור כש"ת מו"ה הירש שפירא שליט"א, האבדק"ק מונקאטש יצ"ו.

יקרת מכתבו הגיעני, ואם אמנם בנוגע לדברי ההסכמה לא אעמיס עוד על כהדר"ג אם דברי רבנו קדוש ה' הגר"א ז"ל אינם נחשבים בעיניו, רבי לא שנה רבי חייא מנין לו, ואולם להצדיק את הצדיק מעיקרא לא מנחי רישא וכו' עד דמהפיכנא בזכותיו, כי עצור במילין לא אוכל [יוקד] היא בלבי כאש בוערה, אשר מים רבים לא יכבוה, וכל בית-ישראל יודעים ומוקירים את דברי הגאון ז"ל, לשמו ולזכרו תאות-נפש, וכמה ספרים נדפסו ממנו ומתלמידיו ומתלמידי תלמידיו עפ"י הקדמותיו באין פוצה פה, וכבר בא הגאון הצדיק רי"א מסובאלק ז"ל, ומבאר דברי הגר"א ז"ל בארוכה [במקום] שבאו דבריו בקצרה כמו בליקוטים וכדומה. ובימינו אלה נדפס [ספר] מנחם ציון על האדר"ז¹ על שם הקדוש ר' מענדיל זצ"ל (ב"ר משה מוויטעבסק), בעל המחבר ספר "פרי-הארץ" מתלמידי הבעש"ט זצ"ל והספר היה טמון אצל הגאון הקדוש מצאנו זצ"ל, וכתבו שמה בניו בהסכמותיהם, כי ה' הספר מונח תמיד על שלחנו הטהור ואמר כ"פ תורה בשמו. ואנכי כאשר קריתי בספר הזה שניים ושלשה דלתות, תיכף ומיד הבנתי כי הוא מתלמידי הגר"א ז"ל, ואח"כ אחרי החקירה ודרישה נודע לי כי הוא מר' מענדיל ז"ל (ב"ר ברוך בענדיט משקלאב) תלמיד הגר"א ז"ל, אשר גם הוא דר לעת זקנותו באה"ק וחיבר עשר ספרים בקבלה, (וכנראה כי) ולו רגל על לשונו הקדמות רבו הגר"א ז"ל ודברי האריז"ל². וכנראה, כי מן השמים ה' אשר ה' הדבר בהעלם מהרה"ק מסאנץ זצ"ל, למען יקרא בו כל ימי חייו. ואולם המעיין היטב

בכל דברי הגר"א ז"ל בקבלה, יראה כי רבינו האריז"ל מקום הניח לו בכמה מקומות, כי הלא ידוע כי כל לימודיו של האריז"ל והרח"ו ז"ל לא הי' כי אם עשרים חדשים, ואם כי מסר לו בזמן קצר כזה רובי חכמתו ורוב יסודות חכמת האמת, עוד נשאר מקום לגדולי הדור כמו הגר"א ז"ל, אשר כל התורה היתה פתוחה לפניו נגלה ונסתר, לא נראה כמותו מימות הראשונים. והיתכן לחשוד חלילה על לא תעשה לך פסל לחדש מלבו ומשכלו הקדמות חדשות, והוא כבר ראה וידע דברי האריז"ל ואת אזהרותיו (וחוץ לזה אשר דברי הגר"א ז"ל מיוסדים על דברי הוזה"ק וש"ס ומדרשים), וכבר העיר תלמידו הנאמן עלינו כמאה עדים הר' חיים מוולאז'ין ז"ל בהקדמת ס"ד [ספרא דצניעותא] כי לא ערב לב הגר"א ז"ל לעשות שום הגה בנסתר עד מצאו ק"ן ראיות לדבריו, ומכ"ש איך יערב לו לבו לעשות [שום] חדשות ח"ו, אבל באמת כל דבריו לקוחים מדברי הוזה"ק [ומדברי] חכמז"ל וגם מדברי האריז"ל, כי הוא הבין את דבריו ול[חכם] ניתנה משפט הבחירה, כי הוא ידע את מקומה והבין את דרכה, וחוץ מזה נראה ברור כי היו לו השגות גדולות והי' [מרואי] המרכבה בהקיץ ובחלום, כי לא יצויר בשכל האנושי בשום אופן שעפ"י טבע האנושי יקיף איש בשכלו את כל התורה, וכולה תהי' שגורה על לשונו ש"ס וירושלמי תוספתא ומכילתא, וכן רוב בקיאותו בזהר ור"מ [ורעיא מהימנא] ותיקונים, אין זה כ"א עזר אלוקי ומשמיא קזכו ל".

ואת אשר כתב כהדר"ג בשם הרה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זצ"ל, אמת הדבר כי הוא ותלמידיו לא למדו רק ספרי הרח"ו לבד, אבל אשר כתב בשם זקינו הה"ק מהרצ"א מדינוב זצ"ל לא כן עמדי, כי זקנו זצ"ל מביא כ"פ דברי שערי ג"ע³ אשר שמה נקבצו יחדיו דברי קבלת שאר תלמידי האריז"ל כידוע, אשר לכן הה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב שוב דיבר עליו מרורות. וכן נזכר כ"פ בתלמידי הבעש"ט זלה"ה ענין מדת המלכות שלא נשברה בסוד דוד מלך וכו' חי וקים, ודברים הללו לקוחים המה מקבלת הר"י סרוג והרמ"ע ז"ל לא מתורת הרח"ו ז"ל, ובאמת כל ענין השבירה ותיקון הספירות אחר השבירה לפי דרך הר"י סרוג הנזכר בהרמ"ע ז"ל ובספר "ויקהל משה", א"א להשוותו עם האמור בע"ח [ב"עץ-חיים" מהרח"ו ז"ל] שהשבירה היתה רק בלבושים דא"ק [דאדם קדמאה] לא קודם, וזכור אני בימי קדם כאשר ראיתי בספר שג"ע [שער גן עדן] שכתב בעבור זה שהיו ג' שבירות, ודברים הללו צ"ע והוא דוחק גדול במח"כ (ועיין מ"ש בהקדמת ספרי "בית-שער" במוסגר, ויש לי בזה מעין הנובע אך כי יראתי), וכן כל ענין עולם המלבוש ורל"א שערים לא נזכר כלל מהרח"ו ז"ל⁴ רק מהר"י

2 בגילוי זה הקדים את המובא בתולדות חכמי ירושלים ח"ג עמ' 161, הערה 1.

3 צ"ל שער גן-עדן, של המקובל רבי יעקב קופל זי"ע.

4 כוונתו לדברי הוזה"ק ח"ב פו, ב שהאומר דבר שלא שמע מרבו הוא בגדר של לא תעשה לך פסל (ש.פ.ח.).

סרוג ז"ל⁵, ואיך יתכן כי תלמידי האריז"ל חלילה יבדו מלבם דברים כאלו, וכן השל"ה הקדוש מביא בכוונות התקיעות קונטרסים מהאריז"ל, ובספר "מעין-גנים" להרמ"ע ז"ל אשר נדפס בימינו בהסכמת אביו הקדוש זצ"ל, נמצא פירוש על כל פרטי פרטיות, ומי לא ידע כי כל כוונות אלו סותרים דברי הקונטרס בפרטות ובכל כוונות האריז"ל שבע"ח ו"ספר הכוונות".

⁵אוצר החכמה

הנה נראה מכל זה כי יש פנימיות, וישנם עוד בחינות לפני ולפנים כמ"ש בסה"ק, כי מה שנכתב איננו סוד רק הסוד נשאר גנוז, ודבר זה אין ביד האדם לבחור ולברר זולת גדולי הדור יחידים בדורם אשר להם נגלו כל תעלומות, וחלילה לי לשום אשם בנפשי כי הגר"א ז"ל יחלוק על האריז"ל בתורת אמת אמת כתיב ב', אשר הגם כי מאד עמקו מחשבותיו ולא יכלו חביריו לעמוד על דעתו כמ"ש בר' מאיר, מ"מ המישבם גם לפי פשוטן של דברים ג"כ מצוה קעביד לפענ"ד. וכן נמצא בזוה"ק ותיקונים בכוונת התפילה כוונות אחרים מכוונות האריז"ל, ובוודאי אם יעז אש להדפיס סידור תפילה עם כוונות הנ"ל יהי' דינו כזקן ממרא, כי רק רבינו האריז"ל הוא ידע כי כוונות המוזכרים שמה אינם שווים לכל נפש והוא בירר וזיקק כוונות [של] תפילה ששוה לכל נפש משער הי"ג כידוע, וכן הוא אם יפסוק אחד הלכה כר"ש במקום שר"י חולק עליו, וכ"ז לפסק הלכה, אבל לפלפל ולהבין טעמי המצוות מותר להביא מכל התנאים ואמוראים וכל קדושים עמם, כאשר כן עשו בגמרא שהביאו הכל, כי או"א [אלו ואלו] דברי אלקים חיים, אך ורק מאיש כזה אשר הוא לית מאן דפליג עליו כי [הוא] גאון וקדוש מאוד נורא. וכן אמרו בגמרא [ע"ז י"ט]. כי לגמרא טוב ללמוד מרב אחד ולסברה טובים השניים, כי יתבררו ויתלבנו עי"ז דברים רבים.

⁶אוצר החכמה

ויאמין לי כהדר"ג, כי לוא רציתי הייתי יכול להלביש את רוב ספרי בפנים אחרים עד שלא הי' ניכר שם הגר"א ז"ל עליו, אך חלילה לי מעשות זאת להתלבש בטלית שאולה וגנובה ושלא לאמר בשם אומרו ובטוח אני בחסדי המקום דכד שכיבנא נפיק הגר"א ז"ל לקדמותי אשר לפע"ד הקלושה אני משתוקק לתרץ דבריו באמת אף אם אפשר לא כונתי לאמיתו ורחמנא ליבא בעי. אנכי שמעתי מפי שני אנשים זקנים בשם הה"ק ר"ש מבעלז זצ"ה שאמר על המחלוקת שבין הגאון ובין התניא, ואמר כי התניא הי' יותר גדול בנגלה והגאון יותר גדול בנסתר, ואי"ה כאשר אהי' בבעלז אתוודע ע"ז.

ולמען לא אהי' לטורח על כהדר"ג אקצר ואומר שלום, כ"ד הדו"ש וש"ת משתחוה מרחוק מול הדר"ג וחותם ברגשי כבוד.

הק' שמואל לנדא

5 עיין: ספר בעל-שם-טוב על התורה, כי תשא מ, ב ב"מקור מים חיים" מה שכתב שם כשם בעלי החב"ד איש מפי איש עד רבנו הקדוש הרבי ר' דוב בער ממעזריטש זי"ע (ש.ח.פ.).

רבי שמואל הניח עוד כתבים רבים, שאבדו בשואה. עשרה ספרים בנסתר ושניים בנגלה היו כרוכים יחדיו בספר שנקרא: בגינת הבתים. הספר נשלח לפני השואה ע"י בתו לישיבת חכמי לובלין אל הגה"ק רבי משה'ניו פרידמן הי"ד מקראקא לפי בקשתו, הוא השיב לה, שקשה עליו הפרידה מספר כה מופלא, וכבר נתן למחבר הסכמה בעודו בחיים. אחרי המלחמה עשתה המשפחה מאמצים נואשים למצוא את הספר.

כמה מבנותיו נצלו מהשואה ועלו לארץ. ומי יתן, שיתפרסמו כתביו וידובבו שפתותיו בקבר.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ישורון - ו: מאסף תורני <<קבצים וכתבי עת, ספרי זכרון ויובל>> {2} {2} עמוד מס: 767 הודפס ע"י אוצר